

**DISPARIȚIA LUI „AFARĂ” –
O RADIOGRAFIE A EXILULUI ROMÂNESC POSTBELIC**

**Asistent de cercetare științifică, dr. Maria-Cristina GELEP
Universitatea „Ovidius” din Constanța
Muzeul Cărții și Exilului Românesc din Craiova**

Abstract: *In The Disappearance of the 'Outside', a Radiography of Post-War Romanian Literary Exile, the results of this article's activity consider three pillars: political, socio-cultural, and historical, which define exile. The first step will briefly examine the political framework, as post-war Romanian literary exile corresponds to the period of communism, a period of deprivation regarding freedom of expression and creation. The second step aims to address the social character and its implications, considering the new societal context of the exile, in general. Additionally, the article intends to analyze identity, otherness, and the issue of the other to ascertain what literary works have in common, the elements that unite the selected literary elements as a support. The issue of exile is a complex one that involves studying these coordinates from multiple perspectives: literary, anthropological, social, but also psychological with an emphasis on the critical bibliography considered. Thus, it is observed that exile, as a broad cultural phenomenon, has political causes. Additionally, the issue of identity is a complex, fragmentary, oscillating one, constantly seeking a balance between two or more spaces (the native and the adoptive). Moreover, the context is very important, and the biography and work of the writers will be thoroughly studied to draw pertinent conclusions in the fictional plane by relating to the work. Post-war Romanian exile starts in Romania from political causes, communism, but its understanding includes a broad framework both social and mental, with an emphasis on the imaginary considered in the analyzed cultural context. Lexemes such as alienation, rupture, deterritorialization, nostalgia for origins, diaspora are part of the semantic field of exile. The article will also refer to The Disappearance of the 'Outside', Andrei Codrescu's volume. The author of The Disappearance of the 'Outside' discusses exile by relating the birthplace to the American space. This balancing act involves memory and forgetting, two specific psychic processes of the East and West, and their interaction results in a specific tension of exile. The two psychical processes are encountered in the two geographical and cultural spaces, memory is related to respect in the East, it is a necessary aspect of human evolution, while in the West, industrialization and the rapid unfolding of life, accelerated by mass media, lead us towards forgetting. Memory involves an awareness of one's own person, interaction with the other, belonging to a group, but also the feeling of unity as an integral part of a community. By appealing to memory, an attempt is made to break out of one's own determination, the self takes into account otherness, individual consciousness relates to the other, and the world will exist by assuming that externality is perceived differently by multiple consciousnesses. Memory helps preserve the past, keeping it current, and can have a didactic character that keeps us away from previous mistakes; written memory offers lessons that can be accessed. On the other hand, forgetting can be manipulated, its selective nature can be deceptive.*

Keywords: *exile, identity, memory, nostalgia, period of communism*

Andrei Codrescu este unul dintre cei mai cunoscuți scriitori de origine română din Statele Unite ale Americii, poet, prozator, eseist, profesor de literatură comparată la Louisiana State University și editor al revistei electronice *Exquisite Corpse: A Journal of Letters & Life*. Codrescu s-a bucurat de recunoaștere și apreciere pe întreg

teritoriul american datorită unei rubrici personale pe care a susținut-o săptămânal, încă din 1983, la postul de radio de stat National Public Radio, în cadrul emisiunii „All Things Considered”. Opera codresciană ridică o serie de probleme actuale, printre care și cea a conceptului de literatură națională, surprinzând provocările cu care se confruntă în contemporaneitate acest concept. Poziția sa în ceea ce privește scrisul și raportarea la identitate are puncte comune cu cea a lui Norman Manea. Ambii au o altă etnie decât cea română, sunt evrei și își asumă identitatea etnică, pe care o problematizează și o integrează în moduri specifice în scriitură. Exilul este o altă constantă a scrisului acestor autori, este un fenomen viu, dinamic, care îi preocupă pe scriitorii din spațiul est-european, interesul lor manifestat prin scris continuă, deși condiția fizică de exilat și condițiile socio-politice care au dus aici au dispărut. Aflați acum în afara acestor coordonate, ei nu se pot debarasa de statutul de exilat, ființa lor în toate dimensiunile ei va fi puternic amprentată de această marcă identitară.

Cu toate că ceea ce a generat realitatea exilului, contextul socio-politic care se transformă a schimbat și raportul cu exilul, trauma suferită rămâne un subiect sensibil, o rană deschisă metaforic, generatoare de tristețe, puternic impregnată de nostalgie și melancolie. Ruptura din centrul unui cămin fizic și spiritual, cu toată agresiunea ei, nu va putea fi niciodată ștearsă. De acum încolo, exilatul își va îmbrățișa *dezdăcinarea*, va pendula între coordonate spațiale pe care nu le va mai putea armoniza total în interiorul ființei sale temătoare, va tânji după timpul de dinaintea rupturii. Ceea ce poate duce cu el este limba, *patria de cuvinte* în care se află rădăcinile și care poartă amintirea unui nucleu existențial nedivizat. Din momentul exilării, stabilitatea va fi greu de atins, adaptarea este posibilă, dar va fi sabotată de nostalgia unui *acasă* pierdut. Există și șansa unor noi posibilități, în cazul scriitorilor unor potențialități și valențe creatoare speciale, autentice, mediate de actul scrierii, care să îi transforme pe ei înșiși și să le fie de ajutor și altora, dar toate acestea nu exclud parcursul sinuos pe care îl implică exilul, frământările, dilemele, temerile unui eu aruncat în centrifuga acționată de forțele celor două lumi între care acesta se plasează. Oana Strugaru sintetizează foarte bine capacitatea scriitorului exilat care poate să transforme această experiență într-una generatoare de sensuri, în maniera ce poartă amprente diferite în funcție de viziunea fiecărei personalități creatoare, fără a exclude însă centrul dur de semnificație al exilului: „Exilul devine orice vrea exilatul să devină, cu condiția de a-i păstra atributele principale: înstrăinare, anxietate, nostalgie.”¹

Existența exilatului presupune un șir de neadevăări, însăși accesibilitatea țării natale prin eliminarea impedimentelor social-politice nu duce spre stabilitate, nu restituie *tărâmul pierdut* al surghiunitului, de care este atât de legat afectiv. Noua ordine nu-i readuce echilibrul fizic și psihic pentru că evoluția s-a realizat în alt mediu prin raportare la pierdere, suferință și *dezdăcinare*. Astfel, noua reconfigurare a lumii devine din nou bulversantă, iar coordonatele exilului ca experiență fizică și mentală devin și mai neclare: „Se nasc astfel chinuitoare interogații identitare, căci exilatul nu aparține nici țării natale față de destinul căreia a cunoscut o evoluție paralelă, dar nici exilului ca matrice identitară, căci acesta și-a pierdut consistența.”²

¹ Oana Strugaru, *Exilul ca mod de existență. Andrei Codrescu în spațiul textual al dezdăcinării*, București, Editura Muzeul Literaturii Române, 2013, p. 11.

² *Ibidem*, p.12.

Firavul echilibrului al încercării de împlânzire și conviețuire în cadrul dezrădăcinării se cere încă o dată reconfigurat prin noua anulare a acestei dimensiuni identitare, care îl aruncă pe cel în cauză într-o nouă criză legată de rolul și rostul său în lume. Mecanismele exilului pot fi mai bine analizate, decriptate, înțelese, urmărind operele scriitorilor exilați. În acest context, cazul lui Andrei Codrescu aduce o serie de nuanțe, lămuriri sau poate deschide șirul unor întrebări călăuzitoare în ceea ce privește experiența concretă a dezrădăcinării și maniera în care scriitorul și-o asumă și o integrează în cadrul operei sale. Creația sa ține pasul cu vremurile, sub învelișul unei narațiuni postmoderne antrenante, atractive, straturile de înțelesuri se lasă dezvăluite unor priviri scormonitoare ce caută dincolo de povești, descoperind substanța adevărurilor filtrate de gândirea sa critică și șlefuite de experiență, totul este redat cu ajutorul unui discurs care nu plictisește.

Discursul are consistență, seriozitatea spuselor se concretizează în proporții bine dozate, aglutinate cu jovialitatea și candoarea unui scriitor abil în a mânui paradoxul, fapt care dă de gândit. Cititorul este ademenit să gândească, să reflecteze, să discearnă, să pună în balanță, este antrenat, fascinat de discurs, dar și surprins de băi reci ale cuvintelor, care-l determină să fie o prezență activă, să ia parte în mod dinamic la experiența lecturii ce se dezvăluie sub ochii săi. Autoarea studiului *Exilul ca mod de existență. Andrei Codrescu și spațiul textual al dezrădăcinării* caracterizează foarte bine stilul lui Codrescu: „Atenția asupra operei acestui scriitor a fost atrasă în primul rând datorită stilului său, în care ludicul și ironicul se combină desăvârșit cu un profund substrat teoretic.”³ Codrescu se înscrie în panorama exilului românesc printr-o serie de caracteristici evidente: pendularea între două culturi, sentimentul pierderii unui *acasă*, reconstruirea lui ficțională și raportarea la acest spațiu conotat afectiv, dezacordul față de toate formele abuzive de exercitare a puterii, păstrarea unei legături cu trecutul raportată și la experiența fizică a dislocării. În ceea ce privește raportarea la propria scriitură, legătura nu este una tipică, „relația cu propria scriitură și raportarea la un univers eminent textual presupune o permanentă înstrăinare generată de proiectarea eșuată a identității în text.”⁴ Având în vedere aceste aspecte anterior enunțate, se poate observa cum scriitorul pune în mișcare în scriitură elementele unui complex joc cu identitățile sale textuale. O mare parte a acestui proces ține de experiment, de plăcerea jocului, de capacitatea autorului de a se reinventa la nivel textual și nu are legătură cu refacerea unui sine divizat de exilul propriu-zis, „pornind de la ideea că acest autor folosește actul autobiografic nu ca o re-construire a unui sine sfărâmat de surghiunul exterior, ci ca o oportunitate de a se inventa pe sine, de a renaște de nenumărate ori la nivel textual, în afara oricăror determinante exterioare.”⁵ Astfel, imaginea exilului din opera codresciană este mai puțin încărcată de traumă, scriitorul integrează de la bun început ideea că a fi scriitor implică și experiența surghiunului. De asemenea, aceste jocuri textuale complexe cu identitatea, procesul dinamic al raportării la alteritate și curiozitatea descoperirii, identitatea fragmentată modulată de multiplele experiențe ale lumii, receptate ca formatoare, fac ca experiența exilului să devină dintr-un proces clausturant o experiență necesară ale cărei valențe se dezvăluie treptat, care construiește și nu doar deconstruiește, având și părți luminoase. La toate acestea ar putea contribui și faptul că Andrei Codrescu părăsește țara la nouăsprezece ani,

³ *Ibidem*, p.14.

⁴ *Ibidem*, p.18.

⁵ *Ibidem*.

având în minte să devină scriitor, dar se formează pe acest plan în America, situație care ar putea explica capacitatea sa de adaptare. Neînfrădăcinarea atât de puternică în spațiul original îi oferă libertatea și nu îi răpește bucuria de a se raporta la existența în exil ca la o formă de experiență a lumii, ce trebuie trăită și captată cu toate valențele sale în scris: „Poarta din Sibiu ducea ÎNĂUNTRU, acolo mă simțeam sigur; poarta Tarom din 1965 ducea ÎNAFARĂ. Pentru mine, puștan de 19 ani, convins de poezie, adolescent, cetățean român, și evreu, ieșirea din România a reprezentat o nouă ieșire din pîntec, o renaștere. Și în sens religios m-am născut din nou, bebeluș American în engleza nou-nouță din care nu știam nici o boabă pînă la aterizare, care s-a lăsat dusă de valurile primitoare ale unei mame noi și generoase (cam tari dar frumoase aceste brațe de fier ale D-șoarei Libertate).”⁶

Raportul lui Codrescu cu spațiul natal suferă modificări, regândit din perspectiva exilului. Din exterior, exilatul își vede altfel locul de origine, îi reconfigurează coordonatele, realitatea este înlocuită cu o imagine idealizantă. În exil, conexiunile cu țara natală suferă modificări, sunt rescrise, conștiința le aduce în actualitate și le reconfigurează, ideea de *acasă* este recreată în cadrul operei conform imaginației fiecărui scriitor, în acest fel locul original devine o plămădire, un produs al imaginației. În acest sens Codrescu afirmă: „România era orice îmi trecea mie prin cap că ar fi.”⁷ Afirmatia menține caracterul ludic al abordării și în relație cu identitatea etnică a autorului, pentru Codrescu a fi român înseamnă a locui un teritoriu imaginar, ale cărui repere pot fi modificate, realitatea fiind punctul de plecare al unui proces activ pe care imaginația îl transformă. Autorul își dorește atât de mult să experimenteze ideea de exterioritate, încât exilul poate avea pentru el valențele unei țări, dar o altfel de țară, una nesupusă limitărilor, constrângerilor, barierei de orice fel: „Situarea în țara numită *Exil* șterge orice limită spațială, temporală sau ficțională. Exilul se dovedește un «arhipelag locuit mai ales de cetățeni creativi», un «Stat Idee internațional», căci, odată pășit în Exil, universul se deschide, iar exilatul are acces la toate culturile lumii ce se cufundă în simultaneitate.”⁸ *Accesul la toate culturile lumii*, disponibilitatea de a intra în contact cu ele, de a se lăsa influențat de acest mozaic cultural, lărgiște la Codrescu perspectiva asupra propriei identități, prin acceptarea și armonizarea tuturor componentelor sale. Autorul *Visului diacritic* se consideră în aceeași proporție scriitor român și american: „Nu am încetat să fiu poet român atunci când am devenit poet american. Limba română a devenit dimensiunea mea tainică, un motor secret, ca și copilăria, în vreme ce engleza americană acoperea toate aspectele vieții mele de zi cu zi. În adîncul sufletului, mențineam un miez de criză, rugă, limbaj poetic – expresiile dramei – în limba română. Limba mea zilnică, engleza americană, primea atîta combustibil cît și poezie de la această sursă. Pînă la urmă, au fuzionat, dar a fost nevoie de timp.”⁹

În prefața cărții *Dispariția lui „Afară”*. *Un manifest al evadării*, discursul lui Ioan Petru Culianu îl plasează pe Andrei Codrescu în spațiul culturii române, el aparține exilului și culturii din care provine, situându-se într-o tradiție pe care o duce mai departe în stilul său original. Asemănările cu Urmuz, Tzara, Ionescu și Cioran definesc rădăcinile existente în opera sa, continuitatea și punctele de pornire ce au

⁶ Andrei Codrescu, *Miracol și catastrofă. Dialoguri cu Robert Lazu*, Arad, Editura Hartman, 2005, p. 49.

⁷ Andrei Codrescu, *Dispariția lui „Afară”. Un manifest al evadării*, București, Editura Univers, 1995, p. 51.

⁸ Oana Strugaru, *Op. cit.*, p. 123.

⁹ Andrei Codrescu, *Op. cit.*, p. 54.

ca bază cultura română, pe fundamentul căreia el se va dezvolta ca scriitor într-o manieră distinctă: „[...] continuatorul unei tradiții inaugurate de Urmuz și Tzara și sporite de Ionesco, dar și descendentul poate cel mai autentic al paradoxalului Cioran. Având la bază acest amestec exploziv, Andrei Codrescu ocolește întotdeauna cu strălucire primejdia locului comun și a simplismului.”¹⁰

Volumul are un pronunțat caracter autobiografic, iar una dintre mizele majore ale acestuia este cea a conturării unei imagini ample a raportului pe care autorul îl are cu literatura și cultura română. Scriitorul își rememorează copilăria și adolescența într-un discurs, mai ales în partea de început, cu accente mitice care iradiază dintr-o lume guvernată de poveste, de miraculos, de nevoia de narațiune, ceea ce o face animată, autentică. Lumea pare la început o fabuloasă poveste, ueimitoare, cu peregrinări multiple și care nu cunoaște brutalitatea exteriorității. „Călătoria întreprinsă cu Miorița era magică și complicată. Eram mereu rătăciți, dar mereu acasă. [...] Noi eram pasajul de trecere pentru poveștile ce veneau din lumea ei înspre lumea noastră, deși era imposibil să distingi lumile una de cealaltă – cea dinăuntru de cea din exterior.”¹¹

În copilărie lumea este completă, întregă, diferența *înăuntru și afară* vine treptat cu maturizarea, prin conștientizare. „Numai în poveste exista un adevărat Exterior, deși unei persoane hotărâte să-i nege existența și acesta putea să-i apară îngrădit de grațiile gramaticii. Totuși, chiar și la vârsta aceea, eram hotărât să găsim exteriorul, nu să-l neg, și aceasta rămîne o misiune.”¹² Codrescu nu se teme de pierderea stabilității interiorului, spirit liber și curajos are cutezanța de a se aventura spre necunoscut, spre instabilitatea generatoare de noi experiențe formatoare care ramifică vederea și înțelegerea, le rafinează, făcându-le să pătrundă dincolo de vizibil.

Cartea începe sub auspiciile mitului, poveștii, memorării, *a lumilor construite din cuvinte*, însă evaluările critice se insinuează treptat și problematica exilului este expusă nuanțat într-un amplu context cultural, social, istoric, având ca punct central cazul scriitorului însuși, care își reevaluează poziția dublă, aceea de scriitor american ce și-a dobândit acest statut și care poate încerca și *reinserarea* în cultura română: „Dar *Dispariția lui «afară»* e cel mai coerent manifest literar al său, iar în el se distinge cu maximă claritate legătura cu literatura și cultura română și rolul fondator pe care l-au jucat ele în edificarea personalității sale scriitoricești.”¹³ În volumul Andrei Codrescu vorbește despre adolescența sa în România comunistă, despre contactul cu primele lecturi, descoperirea plăcerii pentru literatură care echivalează cu pătrunderea într-un univers paralel, incitant al misterului, al cărților interzise care se opun literaturii oficiale. Spre deosebire de literatura aservită, adevărata literatură, mai greu accesibilă, aduce cu sine un sentiment al imprevizibilului, al eliberării, al unei inițieri nu la îndemâna tuturor. Imaginea Sibiului, orașul natal al scriitorului, se leagă de librăria rusească din centru, *Russkaya Kniga*, un topos bizar, în care cititorii erau rari.

Ocolită de cetățenii respectabili, așa cum mărturisește autorul, din cauza cărților scrise într-o limbă neagră, acest loc îi stârnește curiozitatea adolescentului care este atras de misterul spațiilor respinse. Totodată, ceea ce îl îndreptă către acest

¹⁰ *Ibidem*, p. 5.

¹¹ *Ibidem*, pp. 14-15.

¹² *Ibidem*, p. 20.

¹³ Radu Pavel Gheo, *Străin în țară străină. Literatura română și granița identitară în proza Hertei Müller și a lui Andrei Codrescu*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2017, p. 315.

spațiu, generând o impresie vie, purtată peste ani, este senzația de răcoare. În librăriile ca imagine a societății, celălalt, cel diferit este primit cu ostilitate și suspiciune: „*Russkaya Kniga* era Sfinxul Egiptului meu provincial. Zgomotoasele marșuri ale Armatei Roșii se revărsau strident prin pick-up-ul magazinului. Vanzătorii mă priveau cu răceală, simțind în mine spionul și hoțul (furam aer curat) și evreul. Majoritatea aveau fler pentru acest gen de lucruri: evreu, cititor.”¹⁴

În căutarea misterului, tânărul pătrunde și în biserică, un spațiu care atrage, dar în același timp respinge, generând o anumită distanțare prin caracterul impozant. La fel ca și librăria, acest spațiu nu este animat de prea mulți oameni, religia fiind un subiect despre care nu se vorbea în perioada respectivă, însă cărțile vorbesc despre sacru și ele sunt cele care îi deschid orizontul adolescentului înspre aceste zone. Încă un element care ține de senzorial și pe care adolescentul îl asociază cu aceste spațiu sacru este, ca și în cazul librăriei, răcoarea, recele, posibil asociat cu o anumită barieră, cu un obstacol necesar în calea aflării a ceea ce este dincolo de vizibil: „Și aici m-a atras răcoarea și liniștea și întunericul. Tensiunea existentă între eul meu și diferitele lăcașuri ale misterului era amplificată de rece.”¹⁵

Spațiile pe care tânărul le percepe ca fiind călduroase, vii, luminoase sunt așa datorită cărților, un astfel de univers este locuința unui prieten mai vârstnic care îi pune la dispoziție o mulțime de cărți interzise, cu riscul de a merge la închisoare dacă s-ar fi aflat. Astfel, adolescentul descoperă literatura interzisă și devine interesant de cititorii acestui tip de lectură, devine conștient că împărtășește o pasiune clandestină cu alți oameni care stau în umbră: „Studiam persoanele străine ca pe niște hărți, ca să încerc să descopăr cititorul clandestin.”¹⁶

Pasiunea pentru aceste cărți inaccesibile crește atât de mult încât se transformă în fascinație, cititul nu mai este un simplu act de lecturare, ci devine o experiență vie, cărțile sunt trăite, iar cititorul se va transforma în scriitorul, în artistul care va trăi în simbioză cu cartea. El va da naștere altor povești, va metaboliza ficțiunea printr-un proces extrem de personal și implicat. „Puteam să invoc din eter cărți invizibile și să le absorb, prin piele, înlăuntrul meu. Am experimentat mii de cărți prin acest proces de psihoosmoză, cărți ce s-au născut din imaginația mea, și care într-o zi ar putea cere să fie scrise.”¹⁷ Lumea aceasta vie și pulsând de pasiunea descoperirii lecturii, la vârsta adolescenței, devine conștientă și de existența cenzurii, de mecanismele ei nimicitoare și absurde. Cenzorul se folosește și el de imaginație, dar într-un mod distructiv, mergând până la a fi autodistructiv, vânând potențiali dușmani pretutindeni. Totul este pus la îndoială în cazul său, inclusiv existența proprie, ceea ce adâncește pericolul. Închisoarea devine spațiul celor care au curajul să se opună, renunțând forțat, prin luptă, la libertatea exprimării. Există și cazuri între detenție și libertatea condiționată, în care scriitorii își câștigă existența cu greu prin munci necalificate, iar scrisul în acord cu ceea ce gândesc este interzis, riscul la cere se supun cei care se încapățânează să nu renunțe fiind major. Totodată, o altă categorie sunt cei care se autocenzurează din conformism și lipsa curajului.

Cărțile interzise se asociază cu ideea de libertate, *aventură*, cu evadarea dintr-un teritoriu constrângător și autoritar. Toate acestea devin posibile *în afară*: „Exilul era Exteriorul pur.”¹⁸ Exilul devine vital pentru a deveni scriitor, o condiție necesară

¹⁴ Andrei Codrescu, *Op. cit.*, p. 30.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, p. 31.

¹⁷ *Ibidem*, p. 32.

¹⁸ *Ibidem*, p. 45.

care implică ruptura și toată problematica sa dramatică de ordin interior și exterior, desprinderea de țara de origine capătă conotații politice. Nu este doar o opțiune personală fără repercusiuni, din acel moment identitatea are de suferit în mod concret, cel care pleacă își pierde cetățenia, se transformă într-un individ indezirabil pentru societate și nu mai are dreptul de a întoarce: „Când am părăsit România, ideea de a fi scriitor și aceea de a fi un exilat erau sinonime. Știam că plecarea – sau simpla exprimare a dorinței de plecare – mă transforma într-un dușman al Statului, un exilat politic. Urma să-mi pierd cetățenia română și nu aveam voie să mai trăiesc niciodată în Sibiu.”¹⁹

Privirea exilului din punct de vedere politic nu este singura abordare viabilă, în opera codresciană exilul are multiple fațete, iar abordările sunt paradoxale, contradictorii, surprinzătoare, nu se merge pe o rețetă, lucrurile sunt cel mai adesea situate la graniță, se poziționează pe o margine sau la intersecția unor concepte în care unghiul de abordare diferă în funcție de perspectivă. Desigur, dimensiune politică există și autorul acuză cu vehemență regimul opresiv al comunismului la fel ca și ceilalți exilați, dar după părăsirea în mod voluntar a țării dimensiunea mitică reprezintă cealaltă abordare, caracterul mitic al exilului își face simțită prezența cu o forță uimitoare de regenerare. În egală măsură, miticul amintește de copilărie, de patria lăsată în urmă, dar care trăiește în memorie. Ficțiunea, povestea are un rol definitoriu în prezervarea universului ingenuu care se opune realității dure, istoriei violente. Povestea *Mioriței*, ascultată în copilărie, suspendă granițele dintre lumi, plasează eul într-un microcosmos ferit de haosul macrocosmosului din afară. Atâta timp cât durează narațiunea eul planează deasupra mundanului, agresiunea nu pătrunde în interior, dar odată sfârșită povestea agresiunea exteriorului se repercutează violent: „Povestea eternă a Mioriței se rostește întruna în capsula ei de scînteii și fum, deasupra scînteilor și fumului făcut de oameni de-a lungul istoriei. Noi cei ce ne aflăm în munți și în poveste eram deasupra lumii, atâta timp cît dura ea. Când se oprea povestea, lumea năvălea zgomotos înăuntru.”²⁰ Aflându-și rădăcinile în copilărie, dimensiunea mitică va căpăta alte valențe în scrierea de maturitate. În lumea copilăriei, pe care e important să o înțelegem ca bază a devenirii ulterioare, *exteriorul* și *interiorul* fuzionează, parcursul povestirii despre care vorbim este *magic*, complex și angajează activ copiii ascultători, ei trăiesc povestea. Peregrinarea lor imaginară era deplină, avea un sens, exista ideea de *acasă*, ruptura nu se produsese. Vizualul indus de poveste se fixează în ceea ce Andrei Codrescu numește *goluri*, posibil părți ale conștiinței modulate de poveste sub acțiunea imaginației, dar care preexistă și așteaptă stimulul potrivit²¹. Limbajul generează nașterea acestor lumi imaginare, rostirea le dă viață, iar eul, ființa este măsura tuturor lucrurilor. Filtrul personal este foarte important pentru cernerea narațiunii exteriorului, însă lucrurile nu sunt simple din nou, cele două dimensiuni internă și externă nu sunt ușor de separat. Exterioritatea în raport cu fascinația povestirii pare un tărâm îndepărtat, care presupune raporturile variate cu alteritatea într-un cadru

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*, p. 14.

²¹ Dimensiunea magică este foarte bine creionată în *Dispariția lui „Afară”*: „Călătoria întreprinsă cu Miorița era magică și complicată. Eram mereu rătăciți, dar mereu acasă. Imaginile pe care le arăta își găseau lăcaș în noi, ca și când ar exista goluri în care să se potrivească perfect.” (*Ibidem*.)

social, în vreme ce povestea pendulează între cele două dimensiuni. Privită acum din interior, *realitatea* stă sub semnul provizoriului și al neînțeleșului²².

Andrei Codrescu asociază exilul cu libertatea, cu un topos care capătă concretețe dincolo de „granițele Imperiului Sovietic”²³, un loc al minții neîngrădite cu repere geografice precise, Parisul sau Roma fiind doar două exemple. Importanță este creativitatea care s-ar putea manifesta aici, dezbărată de corsetul politicului și al ideologiei comuniste. Compania unor nume precum Eliade sau Cioran ar face emigrarea mai suportabilă. Scriitorul vede exilul în toate implicațiile lui subtile care au în vedere infinitele rețele interioare și exterioare, de la cadrul politic la cel care ține de o viziune foarte personală. Nivelul literal este primul nivel de abordare, ramificat permanent de cultură, capacitatea de înțelegere și imaginație.

Armonizarea dualităților lingvistice între română și engleza americană, lasă să se întrevadă un eu matur, care lucrează asupra sa și se acceptă în diversitate. Limba română devine *sursa* celeilalte limbi, o potențază și dă adâncime înțeleșurilor. Româna devine limba exprimării sensibilității, iar engleza limba cotidianului, a existenței concrete. Cele două interacționează și până la urmă ajung să se îmbine coerent, ajutate de timp, în cadrul unei personalități care își acceptă maniera diferită de a fi: „Andrei Codrescu este în egală măsură un emigrant și un american, căci marele *melting pot* american consta tocmai în multitudinea de naționalități venite către tărâmul făgăduințelor în timp, fenomen care continuă și astăzi, cu toate restricțiile impuse de politica actuală. Confirmarea americană nu a însemnat pentru poet uitarea rădăcinilor. În decembrie 1989 era din nou în România, imediat după Revoluție. Revenea acasă de acasă. În egală măsură simte Codrescu spațiul european, ca pe acela american.”²⁴

Autorul *Dispariției lui „Afară”* discută exilul prin raportarea locului natal la spațiul american. Această punere în balanță implică memoria și uitarea, două procese psihice caracteristice Estului și Vestului, iar din interacțiunea lor rezultă o *tensiune* specifică exilului²⁵. Cele două procese psihice au o anumită conotație mai pregnantă în cele două spații geografice și culturale, memoria ține de respect în Est, este un aspect necesar al evoluției umanității, în Vest industrializarea și desfășurarea rapidă

²² Importanța limbajului este creionată sumar, dar sugestiv, iar raportul dintre exterioritate și interioritate este explicat în cadrul povestirii: „Stelele erau deja în noi. Le cheamă la viață rostindu-le numele. În lumina fermecată a povestirii, noi constituim o sită a posibilităților: fiecare stea se cernea prin noi fără a lăsa urme. Noi eram pasajul de trecere pentru poveștile ce veneau din lumea ei înspre lumea noastră, deși era imposibil să distingî lumile una de cealaltă – cea dinăuntru de cea din exterior. Dacă exista un «afară», era cel îndepărtat la care trebuia să ne întoarcem, cel în care eram sortiți să ne petrecem viața alături de ceilalți, așa-numita realitate a orașului, a școlii, a rudelor. Nimic nu ne părea mai ireal decât «realitatea», în vreme ce trăiam în cosmosul interior-exterior al poveștii. În lumina acestui sentiment incomensurabil, realitatea era consimțire temporară și incomprehensibilă.” (*Ibidem*, pp. 14-15)

²³ *Ibidem*, p. 48.

²⁴ Cristina-Matilda Vănoagă, *Proza lui Andrei Codrescu. Spații între realitate și imaginar*, București, Editura Tracus Arte, 2019, p. 264.

²⁵ Raportarea la Est și Vest se realizează în mod relevant la Codrescu, care aduce în discuție termenii memoriei și uitării: „În Vest sîntem confrunțați cu catastrofala pierdere a memoriei cauzată de industrializare. Stilul colaj al mass-media ne obligă să uităm chiar și trecutul apropiat. Trăind într-o continuă uitare (un act activ) nu putem decât să privim înainte, într-un fel de parodie a țelului comunismului, care îndeamnă mereu masele să pășească «înainte». Progresul este actul de a uita. În Est, unde progresul este suveran în Stat, istoria a fost rescrisă pentru a se potrivi cerințelor sale, astfel încît aducerea aminte este o chestiune de onoare. Felul în care își aduc aminte est-europenii devine un instrument esențial în angrenajul nostru de remodelare a omului.” (Andrei Codrescu, *Op. cit.*, p. 76.)

a vieții, accelerată și de mass-media, ne conduc către uitare. Memoria ține de o conștientizare a propriei persoane, de interacțiunea cu celălalt, de apartenența la un grup, dar și de sentimentul de unitate ca parte integrantă a unei colectivități. În acest sens Paul Ricœur în *Memoria, istoria, uitarea* afirmă: „Însă trebuie să spunem mai întâi că memoria individuală devine stăpână pe sine pornind de la o analiză subtilă a experienței individuale a apartenenței la un grup și pe baza învățaturii primite de la ceilalți. Dacă aceasta este strategia aleasă, nu ne surprinde că apelul la mărturia celorlalți constituie tema inițială. Ne întâlnim cu memoria celorlalți îndeosebi pe calea reamintirii și a recunoașterii, două fenomene mnemonice majore ale tipologiei noastre a amintirii. [...] Astfel, primele amintiri întâlnite pe acest drum sînt amintiri împărtășite, amintiri comune (cele plasate de Casey sub titlul «Reminiscing»). Ele ne permit să afirmăm că «în realitate nu sîntem niciodată singuri»; este îndepărtată astfel, încă de la început și chiar în calitate de ipoteză, teza solipsismului.”²⁶

Prin apelul la memorie se încearcă ieșirea din cochilia propriei determinări, eul ia în calcul și alteritatea, conștiința individuală se raportează la celălalt, iar lumea va exista prin asumarea faptului că exterioritatea este percepută de mai multe conștiințe în mod diferit. Memoria ajută la prezervarea trecutului, la menținerea lui în actualitate, putând să aibă deopotrivă un caracter didactic, care să ne țină departe de greșelile anterioare, cu alte cuvinte memoria redată prin scris oferă lecții ce pot fi accesate. De cealaltă parte, prin uitare se poate manipula, caracterul ei selectiv poate fi înșelător. *Dimensiunea selectivă* există în constituirea unei narațiuni, dar depinde de cum este folosită: „Atingem aici problema raportului strîns între memorie declarativă, narativitate, mărturie, reprezentarea figurativă a trecutului istoric. Așa cum am notat atunci, ideologizarea memoriei devine posibilă prin resursele de variație oferite de travaliul configurării narative. Strategiile uitării se grefează direct pe acest travaliu de configurare: putem povesti întotdeauna altfel, suprimînd, deplasînd accente importante, reconfigurînd în mod diferit protagoniștii și contururile acțiunii. [...] Astfel, atunci când puteri superioare preiau comanda acestei puneri în intrigă și impun o povestire canonică pe calea intimidării sau a seducției, a fricii sau a lingușirii, resursa povestirii devine capcană. Acționează aici o formă contorsionată a uitării, rezultată din deposedarea actorilor sociali de puterea lor originară de a povesti ei înșiși.”²⁷

Cu toate acestea, uitarea nu înseamnă doar manipulare, rescriere, implicând un raport de putere din partea celui care acționează în sensul expus de Ricœur, caracterul ei nu ține numai de intenția de manevrare a sensului, poate fi un proces normal și nu trebuie mereu conceput ca unul în luptă cu memoria. Din această perspectivă, Ricœur afirmă că memoria deposedată de uitare poate fi considerată *monstruoasă*: „Uitarea e resimțită mai întâi și intens ca o atingere la adresa fiabilității memoriei. O atingere, o slăbiciune, o lacună. În această privință, memoria se definește pe ea însăși, cel puțin în primă instanță, ca o luptă împotriva uitării. [...] Dar în același timp și cu aceeași mișcare spontană, îndepărtăm spectrul unei memorii ce ar fi în stare să nu uite nimic. O considerăm chiar monstruoasă.”²⁸ Conceptul memoriei îl preocupă pe Codrescu, care analizează termenul raportându-se la mai mulți autori și operele lor printre care Kafka și Czesław Miłosz, vorbind despre cel de-al doilea, autorul *Instrumentului*

²⁶ Paul Ricœur, *Memoria, istoria, uitarea*, Traducere de Ilie Gyurcsik și Margareta Gyurcsik, Timișoara, Editura Amarcord, 2001, pp. 148-149.

²⁷ *Ibidem*, p. 540.

²⁸ *Ibidem*, p. 501.

negru se portretizează și pe el însuși, deoarece și în scriitura sa memoria are capacitatea de a elibera, scoate la suprafață dimensiunile unui interior care se relevă din multiple unghiuri. Capacitatea de a sonda propriul interior presupune forță, locuirea conștientă în interiorul propriilor dileme și paradoxuri nu este ușoară, iar înțelegerea poate fi asemenea unei hărți, conturate cu ajutorul memoriei, care nu are toate coordonatele clar definite. Așa cum am spus, vorbind despre Miłosz, Codrescu vorbește și despre sine: „Cuvintele lui Miłosz sînt orientate spre exterior chiar dacă ele înregistrează un interior pierdut. Acest «afară» reprezintă un trecut experimentat mitic, memoria sa activă este o forță asemeni imaginației, care acționează nu pentru a prinde lucrurile în capcană, ci pentru a le elibera.”²⁹

Fenomenul amplu al exilului se reflectă în scrierile lui Andrei Codrescu cu o complexitate ludic-ironică din care nu lipsește substanța lucrurilor spuse cu asumare și deplină seriozitate. Discursul său captivant face din *dezdăcinare* un subiect de meditație, de reflecție, expus cu argumente și filtrat printr-o conștiință versatilă a unui eu care a experimentat această realitate. Scrisul codrescian scoate la suprafață un spectacol al identității, în care jocul cu identitățile multiple este fascinant, dă prilejul unei neîncetate reinventări, unei renașteri la nivel textual acționate de forța memoriei.

Bibliografie

- CODRESCU, Andrei, *Dispariția lui „Afară”: Un manifest al evadării*, Traducere din engleză de Ruxandra Vasilescu, Prefață de Ioan Petru Culianu, București, Editura Univers, 1995.
- CODRESCU, Andrei, *Miracol și catastrofă. Dialoguri cu Robert Lazu*, Arad, Editura Hartmann, 2005.
- GHEO, Radu Pavel, *Străin în țară străină. Literatura română și granița identitară în proza Hertei Müller și a lui Andrei Codrescu*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2017.
- RICŒUR, Paul, *Memoria, istoria, uitarea*, Traducere de Ilie Gyurcsik și Margareta Gyurcsik, Timișoara, Editura Amarcord, 2001.
- STRUGARU, Oana, *Exilul ca mod de existență. Andrei Codrescu în spațiul textual al dezdăcinării*, București, Editura Muzeul Literaturii Române, 2013.
- VĂNOAGĂ, Cristina-Matilda, *Proza lui Andrei Codrescu. Spații între realitate și imaginar*, București, Editura Tracus Arte, 2019.

²⁹ Andrei Codrescu, *Op. cit.*, p. 109.